שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך (דברים ו, ד- ה).

הנה בברית בין הבתרים (בראשית טו יד) הבטיח ה' לאברהם 'וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי'. ויש להבין מהו הלשון דן 'אנכי', ולכאורה היה צריך לומר וגם את הגוי אשר יעבדו אדון.

וביאר מרן הגר"ח זיע"א ע"פ מה דאיתא במדרש (ב"ר פב ט) כתוב אחד אומר (ישעיה ג) 'נצב לריב ה'', וכתיב (יואל ד) כי שם אשב לשפוט את כל הגוים', וגו'. כך דרש רבי יהושע משהקב"ה דן את אוה"ע מיושב דן אותם ומדקדק בדין ומאריך בדין, ואח"כ הוא נעשה אנטדיקוס כנגדן. פירוש שהוא נעשה בעל דינם של האומות ותובע מהם את עלבונם של ישראל, כי הוא נעשה אז כביכול חלק מישראל, ולכן הוא עומד בדין כבעל דין העומד לפני הדיין. וזהו הלשון 'דן אנכי', שאעשה בעל דין לגוי אשר יעביד אותם.

והנה בשו"ע (חו"מ סי' קעו סעי' מ"ח) נפסק שאין שותף חייב לפדות מכסף השותפות את שותף חבירו אם נשבה, והטעם הוא כי על דבר זה לא נעשו שותפים, כי הם נשתתפו רק על עניני ממונות. אבל הקב"ה שהוא נעשה כשותף לישראל לכל עניניהם גם בנפש כדכתיב 'בכל לבבך ובכל נפשך' עד שהוא נעשה כביכול אחד מבעלי הדין ותובע עבורם את דינם, ודאי מחוייב הוא לפדות אותנו בכל מקרה ועניין.

ועל פי זה ביאר מרן הגרי"ז זיע"א מה שמובא במדרש שם: שני תלמידים משל רבי יהושע שינו עטיפתן בשעת השמד, פגע בהם סרדיוט אחד, אמר להם אם אתם בניה של תורה תנו נפשכם עליה, ואם אין אתם בניה למה אתם נהרגים עליה. שהסרדיוט טען: אם אתם בניה של תורה למה אין אתם מוסרים את נפשכם ואין אתם סומכים על הקב"ה שיפדה את שותפיו[כג].

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצווך היום על לבבך (דברים ו ו).

במשלי (ג ג) אמר 'כתבם על לוח לבך' צריך ביאור מה הוא עניין הכתיבה, ויש לבארו על פי מה שאמר הגר"ח מוואלאזין על אחיו רבי זעלמלע זיע"א שאחיו לא הגיע להגר"א אפילו בבקיאות, ואפילו אם היה חי עד סוף

הערות

כג. כתבי תלמידים, הגדש"פ מבית לוי.

ימיו לא היה מגיע לזה, ומכל מקום העיד עליו שיודע את כל התורה כולה, ולא שכח דבר ממשנתו, ושהוא שגור בפיו כמו ששגור 'אשרי' אצל האיש הישראלי. ושאלו אם כן מה מעלתו של הגר"א בידיעת התורה יותר מזה, והשיב שהגר"א זיע"א ידע גם להגיד התורה מסופה לתחילתה, ואילו רבי זעלמלע ידע רק כמו אשרי מתחילתו לסופו.

והנה יש לעיין אם זה מופת 'קונץ' לדעת מסופו לתחילתו, או שזה מעלה בידיעת התורה, ויש לאדם להתייגע להגיע לזה גם כן, כמו שמחוייב שלא לשכוח דבר ממשנתו.

ובאמת דבר הכתוב קל לאדם להגידו גם מסופו לתחילתו כי הקושי הוא יותר כשאומרו בעל פה, וזש"א 'כתבם על לוח לבך' שיש חיוב שיהיו דברי התורה כתובים על לוח הלב, וממילא יוכל לאומרם גם מסופם לתחילתם, ובזה א"ש תרגום יונתן עה"פ 'והיו הדברים האלה על לבבך' (דברים ו ו) ויהון פתגמיא האלין דאנא מפקד יתכון יומא דין כתיבין על לוח לבכון, היינו שזה חלק ממצוות תלמוד התורה ממש[כד].

ושננתם לבניך ודברת בם (דברים ו ז).

וברש"י 'לשון חידוד', וצ"ב דלכאו' זה נאמר עליו עצמו, ועילו מוטלת המצוה דחידוד שמועתו, ומה זה שכתבתו תורה 'לבניך'. אמנם הלא איתא ברמב"ם (תלמוד תורה) דמתלמידי יותר מכולם, ממילא נראה דאין לך חידוד יותר גדול מ'ושננתם לבניך'[כה].

הק' קמי מרן זיע"א[כו] על הפסוק 'ושננתם לבניך ודברת בם' שלכאורה היה צריך להכתב להיפך, תחילה צריך האדם ללמוד בעצמו ורק לאחר מכן מצווה הוא ושננתם לבנך.

והשיב מרן זיע"א עפ"ד הגמרא בקידושין (כט:) הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם לבנו, ואם היה בנו

הערות

כד. רשימות הגררה"ק זצוק"ל. ועין מש"כ רבינו בביאור המקרא בחי' מרן ריי"ז הלוי, ובדברי הספרי שם.

כה. כתבי תלמידים.

כו. שאלה זו נשאלה ע"י הר"ר שלמה גולדשטוף זצ"ל חתנו של הגאון מטשעבין משמיה דהרבי מטשורטקוב בהיותו בקרעניץ ונפגש עם מרן זיע"א.